

מכון ון ליר בירושלים

THE VAN LEER JERUSALEM INSTITUTE

معهد فان لير في القدس

תנועות דתיות חדשות בישראל: ניאו-פגאניזם

אוגוסט 2016

www.meida-center.org.il

מבוא ותקציר

פגאניזם מודרני מהו?

הפגאניזם המודרני (המכונה גם ניאו-פגאניזם) הוא מונח מטרייה למגוון רחב של תנועות דתיות חדשות, שהמשותף להן הוא ניסיון להחיות מחדש מסורות אתניות ומאגיות שונות, לרוב מן העולם הפרה-נוצרי. היסטורית, ראשיתו של הפגאניזם המודרני עם לידתה של דת הוויקה (Wicca), דת הכישוף המודרנית, בבריטניה שלאחר מלחמת העולם השנייה. במהלך שנות הששים והשבעים הוויקה 'היגרה' לצפון אמריקה וצברה תאוצה, בעיקר על רקע ערכי תנועת הנגד האמריקאית והגל השני של הפמיניזם. הוויקה, כמו גם המסורות הפגאניות המערביות באופן כללי, מתאפיינת בדגש על פמיניזם ושוויון מגדרי.

בנוסף, מתאפיינות התנועות הפגאניות בפולחן טבע ואדמה, ולעיתים גם בקשר לאתרים מסוימים כגון הסטונהנג' בבריטניה. הניאו-פגאנים מבקשים לשחזר את הפולחן הפגאני הקדום ומשום כך מזדהים עם פנתיאונים שונים – הלניסטיים, קלטיים ועוד. כיום, מגדירים עצמם מרבית הפגאנים 'אקלקטיים', משמע בונים את דרכם הרוחנית מתוך שילוב אישי של מסורות שונות. פחות משליש מן הניאו-פגאנים פועל במסגרת קבוצות (הנקראות קוונים – Covens). מרבית הפגאנים פועלים כבודדים ומשותפת להם רתיעה כללית ממוסדות ואורתודוכסיה.

בבריטניה, זירה פעילה של פעילות ניאו-פגאנית, התעוררה בשנות ה-80 פאניקה ציבורית בשל פעילותן של קבוצות שטניסטיטיות שזוהו עם הניאו-פגאניזם והועלו האשמות בדבר התעללות בקטינים. מספר אנשים פוטרו מעבודתם ונרשם אף מקרה אחד של הוצאה ממשמורת. בדו"ח מטעם הממשלה שפורסם בשנת 1994, נוקו הפגאנים הבריטים מכל אשמה כזו. בשנת 2006, פסק בית משפט בריטי פיצויים לעובד שהופלה לרעה על רקע דתי, וקבע כי בכל האמור בהפליה בעבודה, הפגאניזם נחשב לדת.

ניאו-פגאניזם בישראל

פעילות ספורדית של פגאנים ישראלים החלה בשנות השבעים, אך היא צברה נראות ותנופה רק בשנות התשעים, על רקע תחילת עידן האינטרנט וכניסת תרבות העידן החדש לישראל. בשנת 2001 הוקם בישראל הקוון הישראלי הראשון ('עץ רענן'), אך הוא התפרק בשל חילוקי דעות בין החברים לאחר מספר חודשים. אחת מחברות הקוון, רינה קסם, המשיכה בפעילות הפגאנית ובמהלך שנות האלפיים העבירה קורסים לכמה

עשרות משתתפים. קסם אף חיברה את הספר היחיד הזמין כיום בעברית בנושא פגאניזם – דרך הקסם.

מראשית שנות האלפיים עברו על קהילת הפגאנים בישראל גלים של יצירה והתחדשות, במהלכם הוקמו ולעתים גם התפרקו קוונים, והתקיימו מפגשים חברתיים וטקסים בתדירות משתנה. בשנים האחרונות ניכרת התגברות מסוימת בתדירות האירועים החברתיים והטקסיים.

הטקסים הניאו-פגאניים בישראל כוללים על פי רוב יצירת מרחב פיזי מקודש, תיפוף, ריקוד, שימוש בדמיון מודרך ומדיטציה, זימון טקסי של האל והאלה וכדומה. מטרת הטקסים היא עבודה מאגית-קבוצתית, המכוונת להשגת ריפוי או מטרה חיובית אחרת, באמצעות האנרגיה של המשתתפים.

בנוסף לטקסים אלו נוסף לאחרונה גם פסטיבל שנתי (פסטיבל 'מאבון') המתרחש אחת לשנה בסוף ספטמבר. הפסטיבל, המתקיים באחת מן החוות האקולוגיות בארץ, נמשך יומיים ומגיעים אליו חלק נכבד מחברי הקהילה והוא כולל סדנאות, הרצאות, טקסים ומכירת אמנות פגאנית.

כפועל יוצא מן הרתיעה הכללית של הפגאניזם מאורתודוכסיה וממסד, נמנעים הפגאנים הישראלים מיצירה של קהילה מקומית המבוססת על הנהגה ודוגמה. הקהילה הפגאנית בישראל היא ווירטואלית בעיקרה, אך בתוכה פועלות גם מעין 'קליקות' פנימיות לפי חלוקה גיאוגרפית, או הזדהות עם תתי זרמים בפגאניזם. קליקות אלו נוטות להיפגש באופן תדיר יותר לצורך פעילות טקסית.

בנוסף לפעילות בקליקות, מתקיימות לאורך השנה פעילויות חברתיות נוספות וטקסים, לרוב בהקשר ללוח השנה הפגאני. ארגון הטקסים והפעילויות נעשה לרוב ע"י יחידים, המזמינים את חברי הקהילה הרחבה להשתתף. באופן מעשי נוצרת מעין 'רוטציה' ולאחר תקופה של עיסוק בארגון המפגשים, נוטים אותם אינדיבידואלים 'להעביר את השרביט' לאחרים משום השחיקה שבדבר. באופן זה, גם אם לא בכוונת מכוון, נמנע מיסוד של הנהגה וכוח בידי יחידים.

נכון לסוף שנת 2014, מספר המשתתפים לקהילה הפגאנית, או המזדהים עמה, עומד על כ-150-200 איש. מעבר לזה, נראה כי בישראל חיות כמה מאות בודדות של פגאנים נוספים, שאינם לוקחים חלק בפעילות בקהילה או אינם מודעים לה. חברי הקהילה הפגאנית הם בגירים. קיימת הקפדה שלא לאפשר השתתפות של קטינים בפעילויות, בטקסים, או בפעילות הווירטואלית בקבוצת הפייסבוק.

במרץ 2013 הוקם בישראל סניף מקומי של הפדרציה הפגאנית הבינלאומית. הקמת הסניף עוררה מחלוקת מסוימת בקרב חברי הקהילה, משום החשש מהתמסדות הנהגה ובעיקר בשל החשש להתנכלויות של חרדים וממשרד הפנים. מעטים בלבד נרשמו כחברים בפדרציה, מה גם שבעל התפקיד הראשי פועל בהתנדבות והעובדות הקבועות הן סטודנטיות במשרה חלקית. הסניף מארגן מפגשים חברתיים של הקהילה אחת לחודש-חודשיים, מפרסם מגזין אינטרנט רבעוני ופעיל בפייסבוק.

כאמור, חלק ניכר מן הפעילות הניאו-פגאנית בישראל היא מקוונת. הפעילות החלה ברשימת תפוצה בשם 'ישראלויקה' ומשנת 2001 בפורום 'פגאניזם בישראל'. כיום היא ממשיכה בקבוצת פייסבוק סגורה בשם 'פגאניזם בישראל'.

הקבוצות הפגאניות בישראל אינן מופיעות ברשימה הכתות של 'המרכז הישראלי לנפגעי כתות' ולא ידוע על פעילות ממסדית כלשהי נגד פגאנים בישראל.

תוכן עניינים

1.....	מבוא ותקציר	
1.....	פגאניזם מודרני מהו?	
1.....	ניאו-פגאניזם בישראל	
5.....	תנועות דתיות חדשות בישראל: ניאו-פגאניזם	
5.....	1. התנועה	
5.....	2. היסטוריה	
5.....	2.1 בעולם	
6.....	2.2 בארץ	
7.....	3. אידיאולוגיה ותיאולוגיה	
8.....	4. פרקטיקה	
9.....	5. מצב בארץ כיום	
9.....	5.1 הנהגה ומבנה ארגוני	
11.....	5.2 מיקום ומספר חברי התנועה	
12.....	5.3 פרופיל החברים	
13.....	5.4 קשרים עם סניפים אחרים בעולם	
14.....	6. ביקורת נגד התנועה	
14.....	6.1 פעילות אנטי כיתתית	
14.....	6.2 פעילות ממסדית	
14.....	6.3 הליכים משפטיים שבהם התנועה הייתה מעורבת	
15.....	7. פרסומים על התנועה	
15.....	7.1 ספרות פגאנית	
16.....	7.2 כתבות בארץ ובעולם	
16.....	7.3 ספרות ביקורתית על התנועה בארץ ובעולם	
17.....	ביבליוגרפיה	

תנועות דתיות חדשות בישראל: ניאו-פגאניזם

1. שם התנועה

התנועה מכונה 'פגאניזם', 'פגאניזם מודרני', 'פגאניזם עכשווי', 'ניאו-פגאניזם' או 'ניאו-פגאניות'. כמה מן הדתות המרכזיות הכלולות תחת מטריית הפגאניזם המערבי המודרני הן 'וויקה' (Wicca), 'דרואידיות' (Druidry) ו-'המסורות הצפוניות' (Northern Traditions), הנקראות לעיתים גם בשמות 'הית'ניזם' (Heathenism), 'אסאטרו' (Asatru), או 'אודיניזם' (Odinism). חלק מן המאמינים (בעיקר אלו המזדהים/מושפעים מדת וויקה) מזדהים לעיתים גם כמכשפים/ות (Witches).

2. היסטוריה

2.1 בעולם

פגאניזם מודרני הינו מונח מטרייה למגוון של תנועות דתיות חדשות, אשר המשותף להן הוא הניסיון להחייאתן מחדש של מסורות אתניות ומאגיות שונות, בדרך כלל מן העולם האירופאי הקדם-נוצרי. מבחינה היסטורית, הפגאניזם המערבי בגילגולו המודרני התפתח בעקבות לידתה של וויקה (Wicca) – דת הכישוף המודרנית – בבריטניה שלאחר מלחמת העולם השנייה. האדם האחראי לעיצובה ופרסומה של וויקה הוא ג'רלד גרדנר (Gerald Gardner, 1884-1964), אשר פרסם במרוצת שנות החמישים שני ספרים שהיוו את הבסיס לצמיחתה בבריטניה בעשורים הבאים. גרדנר עצמו הושפע רבות מן המסורת האיזוטרית האירופאית כפי שהתפתחה מאז תקופת הרנסאנס.

מותו של גרדנר ב-1964 חיזק את התפתחותם של זרמים וויקאניים נוספים (דוגמת וויקה האלכסנדרית, הקרויה על שם אלכס סנדרס, 1926-1988) ואת פתיחתן של קבוצות כישוף וויקאניות (הקרויות Covens) בארצות הברית וקנדה. וויקה הגיעה לצפון אמריקה כדת מיסתורין מסוגרת, אך עברה שם טרנפורמציה במהלך שנות השישים והשבעים. המגע עם תנועת ה-Counter Culture והגל השני של הפמיניזם הפך את וויקה האמריקאית לפמיניסטית במובהק. פמיניסטיות רדיקליות רבות נמשכו לוויקה, שבה נשים יכלו לשרת ככוהנות ואשר בבסיסה התיאולוגי עמדו אל ואלה בעלי מעמד שווה. גוון אמריקאי-פמיניסטי זה הפך לדומיננטי בקרב הפגאניזם העולמי.

במהלך שנות השבעים, השמונים והתשעים החלו להתפתח מסורות פגאניות נוספות. הדרואידים (יש להבדיל בינם לבין מסדרים דרואידים מן המאה ה-18 וה-19, אשר חבריהם היו נוצרים לכל דבר), מזדהים כמו הוויקאנים עם האדמה והטבע, אך מייחסים

חשיבות גדולה יותר מהם למונומנטים בריטיים דוגמת סטונהנג'. אף שמחקרים ארכיאולוגיים עדכניים מראים כי מעגלי האבנים בבריטניה נבנו בתקופת האבן על ידי עמים קדומים יותר מן הקלטים וכהני הדת הדרואידים שלהם, דרואידים מודרניים רואים בסטונהנג' ודומיו מקורות לתחושת קרבה והמשכיות לכהני הדת הדרואידית הקדומה.

המאמינים במסורות הנורדיות, דוגמת אסטרו, אודיניזם ו/או הית'ניזם, מנסים לשחזר את הדתות הנורדיות הקדומות ועובדים עם אלים דוגמת אודין, ת'ור ופרייה. ישנם גם מאמינים המזדהים עם הפנתיאונים המצריים, ההלנסטים, הקלטיים וכו'. בעשרים השנים האחרונות איבדה וויקה את מעמדה כמסורת הפגאנית בעלת מספר המאמינים הרב ביותר, וכיום רוב הפגאנים בעולם מזדהים כאקלקטיים – הבונים בעצמם את דרכם הרוחנית בהשפעת מגוון רחב של אמונות פגאניות ומבצעים עבודה טקסית בעיקר כבודדים (Solitary practitioners). (Clifton 2006; Davy 2007)

2.2. בארץ

כבר בסוף שנות השבעים ואילך החלו ישראלים בודדים לראות עצמם כפגאנים, זאת בד"כ בעקבות קריאת הספרים הבודדים בנושא פגאניזם וויקה שהיו זמינים בתקופה זו. אולם, אי אפשר לדבר באמת על נוכחות אמיתית של הפגאניזם המודרני בישראל עד לסוף שנות התשעים. עד אז פעלו בישראל מספר זעום של פגאנים, אשר פעלו כבודדים, ללא שום היכרות וקשר עם פגאנים נוספים בישראל.

עידן האינטרנט הביא לשינוי, ובסוף שנות התשעים הוקמה רשימת תפוצה בשם 'ישראוויקה'. בתחילת שנות האלפיים הוקם אף הקוון הישראלי הראשון – 'עץ רענן'¹ – אשר מנה 7 חברים והתפרק לאחר כמה חודשים בשל מחלוקות לגבי העבודה הטקסית המשותפת. בשנת 2001 הוקם פורום 'פגאניזם בישראל' בתפוז, אשר שימש במשך כעשור כמקום המפגש הוירטואלי המרכזי עבור הפגאנים הישראליים. פורום זה נסגר בעקבות ההתדללות בפעילותו, לאחר שהפעילות האינטרנטית של הפגאנים הישראליים עברה לקבוצת פייסבוק סגורה בשם 'פגאניזם בישראל'.

מאז תחילת שנות האלפיים קמו והתפרקו כמה קוונים ומעגלי כישוף ברחבי הארץ. אחד מהם היה קוון 'תהום', שהורכב מנשים בלבד. הקוון הוקם על ידי רינה קסם, שהייתה חברה גם בקוון 'עץ רענן'. קסם הושפעה ממסורת הריקליימינג (Reclaiming). מסורת כישוף פגאנית זו משלבת בין מודעות פמיניסטית ואקטיביזם חברתי ופוליטי, ופותחה בארה"ב על ידי מרים סימוס (יהודייה במקור), הידועה יותר בשם סטארהוק

---

¹ חברי הקוון התראינו לכתבה בעיתון ג'רוזלם פוסט: Pinto, Ronit. 2001. "Spell Check." *The Jerusalem Post*, 17 August. (<http://www.highbeam.com/doc/1P1-46407137.html>)

(Starhawk). קסם החלה לפתח קורסי לימוד המושפעים ממסורת הריקליימינג לאחר שקוון 'עץ רענן' התפרק. בשנים 2002-2008 היא העבירה 8 קורסים בהם השתתפו כ-60 איש בסך הכל. קורסים אלו סיפקו למשתתפים הכרה עם מושגי יסוד בחשיבה הפגאנית (סקירה היסטורית, תיאולוגיה, חגים, מיתוסים, המסורות השונות, מאגיה וכו') ובסיומו ערכו התלמידים טקס פגאני שתכננו יחדיו כקבוצה. ב-2006 פרסמה קסם את ספר המקור הראשון (ועד כה – היחיד) בנושא פגאניזם בשפה העברית – *דרך הקסם*.

בחמש השנים האחרונות קסם צימצמה את מעורבותה הפעילה בקהילה הפגאנית הישראלית, אך ספרה והקורסים שהעבירה השפיעו במידה זו או אחרת על רבים מהדור הצעיר של הפגאנים בישראל. בשנים 2011-2014 החלו שתיים מחברותיה של קסם לקוון 'תהום' להעביר אף הן קורסים במתווה דומה. קורס אחר, המתמקד בפרקטיקות של כישוף פגאני, מועבר על ידי ארדן קרן, המשתייך למסורת הוודון ומתגורר בטבריה.

לאורך חמש עשרה השנים האחרונות עברה הקהילה הפגאנית הישראלית גלים של יצירה והתחדשות, בהם אורגנו סדרות של מפגשים חברתיים וטקסיים. אחריהם הגיעו תקופות בהן הפעילות הקבוצתית שככה, בדרך כלל בשל העובדה שמארגני האירועים הנ"ל נשחקו והפסיקו לארגן פעילויות. גלים דוגמת אלה התקיימו בשנים 1999-2000, 2002-2003, 2005 עד תחילת 2006, ואמצע שנת 2009 עד תחילת 2014. בשנים האחרונות מפגשים חברתיים וטקסיים התרבו, ואליהם התווסף גם פסטיבל קיץ קהילתי, המתקיים בסוף חודש ספטמבר, וקרוי 'פסטיבל מאבון'. התפתחות נוספת היא ייסודו של סניף ישראלי של הפדרציה הפגאנית הבינ"ל. לפרטים נוספים על הפדרציה, ראו בהמשך (Feraro 2014b).

3. אידיאולוגיה ותיאולוגיה

המאפיינים המשותפים למסורות הפגאניות השונות כוללים בין השאר התנגדות לקיום מבנים רשמיים של ארגון, דוגמה ואורתודוקסיה; הסתמכות על מערכות יחסים ישירות עם האלוהות יותר מאשר על התגלות (Revelation) אלוהית שנמסרה לנביא, או על כתבי קודש; מדובר בדתות טבע, הכוללות הכרה ברוחניות אימננטית (במקום טרנסנדנטאלית), ומתן כבוד לאדמה ולמקום. פגאנים מודרניים במערב הם בדרך כלל פוליתאיסטים – מכירים בקיומם של אלים ואלות שונות, ופעמים רבות מתקשרים לאחד או יותר מאלים אלו, או לפנתיאונים שלמים, במסגרת הפולחן שלהם. (Clifton 2006;) (Davy 2007).

4. פרקטיקה

מעגל השנה הפגאני מבוסס בדרך כלל על הפסטיבלים העונתיים הקלטיים, ומתרכז בדרך כלל סביב 8 'שבתות', או פסטיבלים עונתיים, המתקשרים לשינויי העונות. החגים הפגאנים הם: סאוין (Samhain), הנחגג ב-31 באוקטובר (בנצרות החג נקרא 'ליל כל הקדושים'); יול (Yule), חג אמצע החורף, החל באזור ה-21 בדצמבר; אימולג (Imbolc), שחל בראשון לפברואר, וידוע בקרב הנוצרים כקנדלמס; אוסטרה (Ostara), יום השוויון האביבי, שחל ב-21 במרץ; בלטיין (Beltane), שנחגג בראשון במאי; חג אמצע הקיץ, הקרוי גם לית'ה (Litha), וחל ב-21 ביוני; לונאסה (Lughnasadh), שנחגג בראשון באוגוסט, ומבון (Mabon), יום השוויון הסתווי, חל ב-21 בספטמבר.

מעגל שנה זה בנוי על קונספט שינויי העונות, אך בתוך החגים שזורה גם המיתולוגיה המתארת את יחסי האלה והאל. האלה הגדולה היא הבוראת ברובן של המסורות הפגאניות. בחג יול, האלה יולדת את האל המקורן, אשר הופך לעלם ומזדווג עימה בחג בלטיין. הוא מגיע לשיא כוחו בחג אמצע הקיץ. בחודשי הסתיו והחורף האל מקריב את עצמו ומת, ובכך מאפשר את התחדשותו וצמיחתו של הטבע, עד להולדתו מחדש בחג יול. חלק מן הפגאנים בוחרים לציין חגים אלו בפרטיות או בייחד עם משפחותיהם, ואחרים מעדיפים לחגוג כחלק מקבוצה.

קבוצת העבודה הטקסית הפגאנית קרויה על פי רוב קוון (coven). חברי הקבוצה נפגשים בדרך כלל אחת לחודש ומבצעים טקסים ביחד. עם זאת, הרוב המוחלט של הפגאנים כיום (כ-70 ואף 80 אחוזים) לא חברים בקבוצות אלו, ועובדים כבודדים (Solitaires) אשר נפגשים עם פגאנים אחרים בעיקר בפסטיבלי הקיץ הפגאנים.

בנוסף לשמונת ה'שבתות', נוהגים הפגאנים (בין אם הם עובדים כבודדים או בקבוצה) לבצע טקסים בליל הירח המלא. בניגוד ל-'שבתות', הנושאות בדרך כלל אופי דתי יותר (devotional), טקסים המבוצעים בירח המלא הינם בעלי אופי מאגי יותר, ומטרתם להביא להגשמתה של מטרה כלשהי. לאילו מתווספים גם טקסי מעבר, לציון הולדת ילדים (Wiccaning), נישואין (Handfasting) ומוות. (Hutton, 2008)

הפרקטיקה של טקסי ה-'שבתות' ושל טקסי הירח המלא דומה למדי, אף כי אלמנטים מסוימים מתווספים לטקסי ה-'שבתות': בטקסים הקבוצתיים בישראל בהם השתתף מחבר הדו"ח במסגרת מחקריו² המשתתפים עוברים תחילה טיהור (בדרך כלל באמצעות עשן הנידף מצרור של עלי מרווה בוערים), לצורך חידוד המעבר בין עולם

² ראו פריטים רלוונטיים ברשימה הביבליוגרפית.

היום-יום אל המרחב המקודש בו נערך הטקס. לאחר מכן מוטל המעגל – מרחב עבודה טקסי הנמצא 'בין העולמות': עולם היום-יום, ועולם האלים. אקט זה יכול להתבצע במגוון דרכים – מדיטציית דימיון מודרך, תיפוף, או באמצעות חרב שהמחזיק בה משרטט באמצעותה את מתווה המעגל בעודו מדקלם את לחש ספציפי.

לאחר הטלת המעגל, המשתתפים מזמנים לתוכו את ארבעת היסודות – אוויר, אש, מים ואדמה. לאחר מכן מזומנת האלה (תמיד) והאל (תלוי במסורת של האדם או הקבוצה המבצעים את הטקס). במידה ומדובר בטקס קבוצתי, האישה אשר לתוכה זומנה האלה הופכת לייצוגה של האלה בדרמה מקודשת זו, ומדקלמת אל מול חברי הקבוצה טקסט בשם 'צו האלה' (The Charge of the Goddess). אל ואלה אלו יכולים להיות קרנונס וקרידון הקלטיים, או כל אלוהות מפנתיאון אחר, דוגמת בעל ואשרה מן הפנתיאון הכנעני. לאחר מכן, מבוצעת העבודה המאגית, המוקדשת פעמים רבות לריפוי, או להגשמת מטרה חיובית אחרת.

דרך פופולארית לביצוע האקט המאגי היא ריקוד המשלב שירה רפטטיבית (Chanting), העוזרת ל'העלאת האנרגיה' הנדרשת לקיומו של הטקס. בזמן הריקוד והשירה המשתתפים מתמקדים/ים ורואים בדמיונם את המצב אליו מכוון האקט המאגי. לאחר שלב העבודה המאגית של הטקס, מקדשים גביע יין וצלחת עוגות קטנה, ומעבירים אותם בין המשתתפים. לאחר מכן מודים משתתפי הטקס לאלה ולאל על שליוו את הטקס, ו'משחררים' גם את ארבעת היסודות. הם 'מתירים' את המעגל, ובדרך כלל ממשיכים בארוחה וריקודים משותפים.

5. מצב בארץ כיום

5.1. הנהגה ומבנה ארגוני

בהתאם לערכי הפגאניזם המודרני כפי שתוארו למעלה, גם הפגאנים הישראליים מעדיפים להימנע מיצירתה של מערכת קהילתית המבוססת על הנהגה, דוגמה ואורתודוקסיה. הקהילה הפגאנית בישראל היא וירטואלית בעיקרה, אך בתוכה פועלות גם מעין 'קליקות' פנימיות, לפי חלוקה גיאוגרפית או הזדהות עם תת-זרם מסוים בפגאניזם. קליקות אלו נוטות להיפגש באופן תדיר יותר. כך, לדוגמה, התגבשה לה קבוצה הידועה בכינוי 'השבט הירושלמי', אשר נפגשת במהלך החגים הפגאנים ומקיימת טקסים יחדיו כקבוצת עבודה סגורה. קליקה אחרת התגבשה בצפון הארץ ומקיימת טקסים הלקוחים מתת-זרם הוודון (Voudon) והקמתזם (Kemeticism) – הפנתיאון המצרי. באזור המרכז נפגשות לעיתים נשים המזדהות עם מסורת הריקליימינג. בנוסף לקליקות פנימיות אלו, מתקיימים גם מפגשים חברתיים וטקסיים לאורך השנה עבור

הקהילה הרחבה יותר, בעיקר בחגי מעגל השנה הפגאני. כמו כן מתקיים גם פסטיבל קיץ פגאני, בשם 'פסטיבל מאבון'. הפסטיבל נערך בחוות אקולוגיות בדרום או במרכז הארץ, ומושך אליו חלק נכבד מחברי הקהילה. מדובר בכינוס בן יומיים, הכולל בתוכו הרצאות, סדנאות, טקסים קהילתיים, ודוכנים למכירת אומנות פגאנית של חברי הקהילה.

בדרך כלל נראה כי אותם אינדיבידואלים מארגנים את רוב הטקסים, ומזמינים את חברי הקהילה להשתתף בטקס ואף לתרום לעיצוב מהלכו מבעוד מועד. מארגנים אלה מגיעים בדרך כלל לשחיקה לאחר שנה-שנתיים של ארגון טקסים ומפגשים, ולוקחים פסק זמן מהשתתפות בארגון (פעמים רבות עקב לחץ בלימודים או בעבודה). פרקטיקה זו, אף שאינה מתרחשת בצורה מודעת, מאפשרת לחברים אחרים בקהילה (ולפעמים אף לחברים טריים לגמרי) לארגן אף הם מפגשים וטקסים, ובצורה זו לא נצברים כוח ועוצמה רבה בידי המארגנים.

פסטיבל מאבון הוא האירוע הקהילתי היחיד בו נגבים דמי השתתפות מן המשתתפים. דמי השתתפות אלו הינם נמוכים באופן משמעותי מפסטיבלי ניו-אינג' גדולים אחרים בישראל, וגבייתם מתבצעת לצורך כיסוי עלויות השימוש והלינה במקום, האוכל, ומעט ציוד לסדנאות, ולא לצורך צבירת רווח. מארגני הפסטיבל – קבוצה המתחלפת בחלקה הגדול בכל שנה – רוכשים בד"כ אף הם כרטיסים לצורך השגת איזון פיננסי בתקציב הפסטיבל.

התפתחות חדשה יחסית – הממחישה אף היא את אשר נכתב למעלה – היא הקמתו של סניף ישראלי של הפדרציה הפגאנית הבינ"ל במרץ 2013.³ בדומה לנעשה בקרב פגאנים במדינות אחרות, דוגמת ארה"ב ובריטניה, חלק מחברי הקהילה הפגאנית הישראלית התנגדו למהלך זה, מחשש שצעד זה ייקבע בעתיד הרחוק הנהגה פגאנית מקומית. סיבה נוספת – וחשובה אף יותר – הייתה הפחד שצעד זה יוביל לכך שהפגאנים בישראל יעלו על הרדאר של החרדים ושל משרדי ממשלה הנשלטים בדרך כלל על ידם, כגון משרד הפנים. רוב חברי הקהילה קיבלו בברכה את הקמת הסניף, אך תמיכה זו הסתכמה בעיקר במס שפתיים.

---

³ הפדרציה הפגאנית הבינ"ל הינה זרוע של הפדרציה הפגאנית הבריטית, שהוקמה ב-1971 לצורך תמיכה בזכויותיהם הדתיות של פגאנים אל מול מוסדות השלטון ומתן מידע אמין על אמונותיהם של פגאנים לתקשורת, גופים רשמיים ולציבור הכללי. הפדרציה הפגאנית הבינ"ל מקשרת בין הפדרציה הפגאנית בבריטניה ובין 34 קבוצות בחמש יבשות שונות (בעיקר במדינות אירופה). לאתר הפדרציה הפגאנית הבריטית: <http://www.paganfed.org/cms> לאתר הפדרציה הפגאנית הבינ"ל: <http://www.paganfederation.org> לאתר הסניף הישראלי של הפדרציה הפגאנית הבינ"ל: <http://il.paganfederation.org/home>

מעטים יחסית משתתפים באירועים החברתיים שמקיים הסניף לחברי הקהילה, הידועים בשם מפגשי 'פגאנים בפאב', ואך בודדים נרשמו כחברים בפדרציה הפגאנית עד כה. תפקיד המתאם הארצי של הסניף המקומי הינו התנדבותי לחלוטין, והשניים הראשונים שהחזיקו בתפקיד עזבו אותו תוך פחות משנה עקב חוסר יכולת להקדיש לתפקיד את משאבי הזמן הדרושים. כיום הסניף מנוהל על ידי מתאמת לאומית הנעזרת בשתי מתאמות מקומיות באיזור הצפון והמרכז, אשר אחראיות גם על פעילות הפייסבוק, המגזין האינטרנטי של הסניף, ועל תכנון המפגשים החברתיים.

שתיים מתוך שלושת הנשים הפעילות בסניף הן סטודנטיות, העובדות במשרות חלקיות למחייתן, וגם הן מתקשות לגייס את משאבי הזמן הדרושים לצורך תיפעול הסניף מעבר לפעולות מינימליות כגון קיום מפגשים חברתיים אחת לחודש-חודשיים, ופרסום מגזין אינטרנטי אחת לרבעון בו כותבים חברי הקהילה.⁴

5.2. מיקום ומספר חברי התנועה

הפגאנים בישראל מפוזרים לאורכה ולרוחבה של הארץ (ראו בסעיף הבא), ולא מחזיקים במבנים או במרכזים קהילתיים כלשהם. מבחינה מספרית, מספר הפגאנים המשתייך או מזדהה בצורה זו או אחרת עם מושג הקהילה הפגאנית הישראלית עומד נכון לסוף 2014 על כ- 150-200 איש.

חברי הקהילה מקפידים שלא לאפשר לקטינים המביעים עניין בפגאניזם לקחת חלק במפגשים החברתיים והטקסיים, או להצטרף לקבוצת הפייסבוק הקהילתית. לפיכך, בני נוער ישראלים המגדירים עצמם כפגאנים או מתעניינים בנושא יכולים להצטרף לקהילה רק לאחר שהפכו לבגירים בעיני החוק הישראלי. ניתן להעריך כי בישראל חיים מאות בודדות של פגאנים נוספים, אשר אינם לוקחים חלק בקהילה הפגאנית הישראלית. חלקם קטינים, חלקם לא מודעים לקיומה של הקהילה (עקב מעבר התקשורת האינטרנטית בין חברי הקהילה לקבוצת פייסבוק סודית בשנת 2011), ואחרים מודעים לקיומה אך בוחרים שלא לקחת בה חלק (בין אם היו פעילים בה בעבר ובין אם לאו).⁵

מחבר הדו"ח נחשף לעיתים לשמועות על קבוצות וקוונים הפועלים במיקומים שונים בארץ ולא משתייכים לקהילה הפגאנית הישראלית, אך ברוב המקרים דיווחים אלו לא לוו בראיות משמעותיות. בסוף יוני 2014 יצר עימו קשר אדם שהזדהה כחבר בקוון כנעני

---

⁴ על ההתפתחויות שהובילו להקמת הסניף, ראו (Feraro 2014a). המידע המוצג על פעילות הסניף מאז הקמתו לא פורסם עד כה בספרות אקדמית, ומבוסס על מחקר-משתתף מתמשך מאת מחבר הדו"ח.

⁵ ידע זה מבוסס על מחקר-משתתף מתמשך מאת מחבר הדו"ח.

סגור הפועל בישראל משנת 2008 באופן סודי, וכתב כי חברי הקוון החליטו לשתף פעולה עם מחקריו על הפגאניזם המודרני בישראל. אותו אדם הוסיף כי חברי הקבוצה יודעים על קיומה של הקהילה הפגאנית הישראלית, ואף מכירים חלק מהחברים בה, אך בוחרים שלא לקחת בה חלק.

5.3 פרופיל החברים

הנתונים בסעיף זה מבוססים על סקר שנעשה בקרב 113 פגאנים חברי הקהילה, וממצאיו אמורים להתפרסם בעתיד במסגרת אקדמית:

- **זהות מגדרית:** בדומה למצב במדינות אחרות בעולם המערבי, נשים מהוות כ-65% ממספרם הכולל של הפגאנים בישראל. פחות מ-33% מחברי הקהילה הם גברים, ו-1.7% נמצאו בעת הסקר במעבר בין זהות מגדרית אחת לשנייה, או מחזיקים בזהות קווירית.
- **אוריינטציה מינית:** בדומה למצב במדינות אחרות בעולם המערבי, נראה כי גם בקרב הפגאנים בישראל ישנו ייצוג גבוה לבעלי אוריינטציה מינית להטב"ית מאשר בקרב האוכלוסייה הכללית. כמעט 3/4 מחברי הקהילה הינם הטרוסקסואלים. 18.5% הינם ביסקסואלים/יות, 4.4% הומוסקסואלים, 1.7% לסביות, ו-0.8% הזדהו כפאנסקסואלים.
- **גיל:** מדובר באוכלוסייה צעירה יחסית, כאשר הגיל הממוצע הוא 31.
- **רקע דתי קודם:** 68% מהפגאנים הישראלים מגיעים מרקע יהודי-חילוני. 11.5% גדלו בבית מסורתי, 5.3% גדלו בבית דתי, ואילו 4.4% מגיעים מרקע חרדי ליטאי/חסידי. פחות מ-1.8 אחוז מהם גדלו במשפחה קונסרבטיבית או רפורמית, אחוז דומה הינם מעולי מדינות ברה"ב לשעבר אשר נחשבים כנוצרים מבחינת ההלכה היהודית האורתודוקסית (ומסווגים כ'אחרים' בנתונים הלמ"ס). 5% ציינו כי גדלו בבית אתאיסטי. רק 0.8 אחוזים מהעונים על הסקר גדלו בחברה הערבית, כנוצרים. מחבר הדו"ח אמנם פגש בפגאנים בודדים נוספים שגדלו בחברה הערבית-ישראלית ובחברה הדרוזית, אך מדובר במספר מזערי, ואין סיבה להניח שמספרם הכולל של פגאנים בני החברה הערבית-ישראלית ו/או דרוזית עולה על 1.5%.
- **רקע עדתי:** כמעט 60% מהפגאנים בישראל מגיעים מרקע אשכנזי. קרוב לעשרה אחוזים הינם יוצאי מדינות חבר העמים. 8% נוספים מרקע מזרחי, ופחות מאחוז הם בני העדה האתיופית. היתר – 22% - גדלו במשפחה מעורבת.

- **מגורים:** רובם חיים ביישובים עירוניים גדולים, ומרוכזים בערי גוש דן, ירושלים, חיפה ואזור השרון. השאר מתגוררים בישובים עירוניים גדולים יותר ופחות הממוקמים בפריפריה הישראלית. יישובים אלה אינם נמצאים בהכרח במיקום דומה במדד הסוציו-אקונומי הישראלי, וכוללים ערים דוגמת באר שבע, טבריה, עפולה ונהריה, לצד יישוביים מבוססים יותר דוגמת רמת ישי, זכרון יעקב וקריית טבעון. מיעוט זניח מתגורר בקיבוצים, מושבים, יישובים קהילתיים קטנים ואף התנחלויות בשומרון.
- **השכלה:** רובם המכריע של הפגאנים בישראל מחזיקים ברמת השכלה גבוהה. מעל 48% מחזיקים בתואר אקדמי (26.55% תואר ראשון, 17.7% תואר שני, 2.65% תואר שלישי ו-1.77% מהנדסים), ו-1.77% הם הנדסאים וטכנאים. כמעט רבע מהם צברו 1-3 שנים של לימודים אקדמאים (בין אם היו עדיין במהלכם או שעזבו את הלימודים באמצע). 2.65% הינם בעלי תעודה מקצועית כלשהי, ו-15 אחוזים הם בעלי תעודת בגרות מלאה ותו לא, ורק 7% לא השלימו בגרות מלאה.
- **אוריינטציה פוליטית:** יותר מ-40% מהפגאנים בישראל מזדהים כמצביעי שמאל. קרוב ל-17% כמצביעי מפלגות מרכז, דוגמת 'יש עתיד', ורק 11.5% מזדהים כמצביעי ימין. מעל ל-27% הזדהו כ-'א-פוליטיים', ו-1.77% אחוזים כאנרכיסטים.

5.4 קשרים עם סניפים אחרים בעולם

כבודדים, רובם המוחלט של הפגאנים בישראל מקיימים קשרים אינטרנטיים ענפים עם פגאנים מחו"ל. חלק מהם אף נוסעים לעיתים לבקר במדינות (בעיקר בריטניה ואירלנד) בעלות אוכלוסייה פגאנית גדולה יחסית בהן קיימים גם אתרים בעלי חשיבות רוחנית לפגאנים מודרניים. רבים מן הפגאנים בישראל גם מקיימים באופן יחידני קשרים עם ארגונים פגאנים בחו"ל, דוגמת הפדרציה הפגאנית הבריטית או ה- Order of Bards, Ovates and Druids הדרואידי.⁶

הסניף הישראלי של הפדרציה הפגאנית הבינ"ל מקשר, בצורה תיאורטית, את הפגאנים בישראל לרשת ידע ותמיכה פגאנית בינ"ל, אך כפי שצויין בסעיף 'הנהגה ומבנה ארגוני' בדו"ח זה, רובם המוחלט של הפגאנים בישראל לא חברים בסניף ויחסית מעט בהם משתתפים בפעילויות המאורגנות לעיתים על ידי מנהלות הסניף.

⁶ ידע זה מבוסס על מחקר-משתתף מתמשך מאת מחבר הדו"ח.

6. ביקורת נגד התנועה

6.1. פעילות אנטי-כיתתית

בישראל, לא ידוע על פעילות אנטי-כיתתית אל מול פגאנים. 'יד לאחים', ארגון חרדי הנאבק ב'טמיעה, התבוללות, מסיון וכתות' מחזיק באתר האינטרנט שלו רשימה של כ-50 קבוצות. וויקה היא הדת הפגאנית המערבית היחידה המוזכרת ברשימה, ונכון לאמצע 2016 'זוכה' לפסקה קצרצרה ואובייקטיבית למדיי⁷, לעומת ה'יחס המיוחד' יותר לו זוכות באתר קבוצות כגון היהודיים המשיחיים, האנתרופוסופיה או הסיינטולוגיה.

נכון לאמצע 2016, אף אחת מדתות הפגאנים המערבי המודרני (כולל וויקה) אינן מוזכרות ברשימת ה'קבוצות שהתקבל לגביהן מידע המעלה חשש לקיום מאפיינים או סממנים כיתתיים', אשר נמצאת באתר המרכז הישראלי לנפגעי כתות – הגוף המוביל בפעילות נגד כתות בישראל.

6.2. פעילות ממסדית

לא ידוע על פעילות ממסדית כלשהיא נגד פגאנים ישראליים מצד רשויות הרווחה, הרשות המקומית וכו'.

6.3. הליכים משפטיים שבהם התנועה הייתה מעורבת

לא ידוע על הליכים משפטיים והכרעות דין כנגד אירגונים פגאנים בארץ ובעולם. להלן התייחסות קצרה לפסיקות נגד פגאנים בודדים בבריטניה וליחס הרשויות הבריטיות באופן כללי:

- פרשת Royal Mail Group PLC v Holden (2006): דונלד הולדן, חבר באחווה האודיניסטית (Odinist Fellowship), הועסק ע"י הדואר הבריטי במשך 33 שנים עד שפוטר מעבודתו בשל אמונתיו הדתיות. הוא החל להשתמש ב'חדר הרב-תרבותי' של המשרד לצורך תפילה ומדיטציה, והביא עימו טקסט שנלקח מתוך אתר האינטרנט של האחווה האודיניסטית, ותמונות המייצגות את האל אודין. מנהלי המשרד טענו שהספרות הייתה "פוגענית" ושהתמונות היו "מדאיגות" ו"מטרידות". עוד טענו כי הולדן הילך בנעליו על השטיח ועשה שימוש בחלק

⁷ מתוך האתר: "וויקה הינה כת ניאו-פגאנית, שנוסדה ע"י האנגלי ג'רלד גרדנר. אחד מעקרונות האמונה של הוויקה הוא דואוטיאיזם - הכרה בקיומם של אל זכר ושל אלה נקבה, שזיווגם מקיים את העולם ומתגלם בכל דבר שהוא ביקום. במרכזה של הוויקה, פולחני מסתורין מאגיים של חגיגת הטבע. ויקה ידועה כדת כישוף, ומאמיניה מתייחסים לעצמם כאל מכשפים ומכשפות."

מכיסאות הפלסטיק בחדר – פעולות אשר נתפסו כפוגעניות ע"י עמיתיו המוסלמים, שהשתמשו פעמים רבות בחדר. בית דין מצא כי הולדן פוטר שלא כדין והורה על סכום נכבד של פיצויים. בית הדין הכריז כי תנועת האודיניזם עונה על הגדרות הדת שבתקנות השיוויון בתעסוקה (דת או אמונה) משנת 2003.

- דו"ח לה פונטיין: במהלך 1988 התעוררה פאניקה ציבורית בנושא התעללות בילדים בקרב קבוצות שטניסטיות. האחראיים לתופעה היו מספר אירגונים אנטי-כיתתיים, במיוחד בהשפעה נוצרית-אוונגליסטית, אשר ייבאו את הנושא מארה"ב. באותם שנים התפיסה הכללית בקרב העיתונות, הציבור ורשויות המדינה לא הבדילה בין שטניזם ובין וויקה ופגאניזם מודרני, ולפיכך נרשמו מספר מקרים בהם פגאנים בריטיים פוטרו ממקום עבודתם, ואף מקרה אחד בו רשויות הרווחה הבריטיות הוציאו ילד מחזקת הוריו הפגאניים לזמן מה. הפדרציה הפגאנית הבריטית פתחה בקמפיין ציבורי רחב אשר כלל בין השאר פנייה לתקשורת, מוסדות חינוך ופוליטיקאים ואנשי ציבור ברמה המקומית והלאומית. לבסוף מינה משרד הבריאות הבריטי חוקרת אקדמית בשם ג'ין לה-פונטיין (Jean La Fontaine) לצורך בדיקת הטענות על התעללות בילדים בקרב קבוצות שטניסטיות, ובדו"ח שפרסמה ב-1994 נוקו הפגאנים הבריטיים באופן רשמי מן ההאשמות הנ"ל. ראו:

La Fontaine, Jean Sybil. 1994. *The Extent and Nature of Organized and Ritual Abuse: Research Findings*. London: Her Majesty's Stationery Office.

La Fontaine, J.S. 1998. *Speak of the Devil: Tales of Satanic Abuse in Contemporary England*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. פרסומים על התנועה

7.1 ספרות פגאנית

קסם, רינה. *דרך הקסם*. (הוד השרון: אסטרוטלוג, 2006)

Crowley, Vivienne. *Wicca: A Comprehensive Guide to the Old Religion in the Modern World*. (London: Thorsons, 2003 [1989]).

Farrar, Janet and Stewart Farrar. *A Witches' Bible: The Complete Witches' Handbook*. (Blain, WA: Phoenix Publishing, 1996)

Starhawk, *The Spiral Dance*, (San Francisco: HarperOne, 1999 [1979]).

Valiente, Doreen, *Witchcraft for Tomorrow*, (London: Robert Hale, 2009 [1978])

Carr-Gom, Philip. *Druid Mysteries: Ancient Wisdom for the 21st Century*, (Rider, 2002)

7.2 כתבות בארץ ובעולם

"אליליהם החדשים של צעירי ישראל: בעל, אודין ואוזיריס", הארץ, 11.5.2009.

פררו, שי. "פגאניות: מאז ולתמיד", *רוח הארץ* 1 (2012): 41-43.

Pinto, Ronit. 2001. "[Spell Check](#)", *The Jerusalem Post*, 17 August.

Counihan, Patrick. 2012. "[Irish government to give full legal status to Pagan weddings](#)" (1 May), accessed 6 August 2012.

Petre, Jonathan. 2012. "[And After Double Maths it will be...Paganism: Schools Told to Put Witchcraft and Druids on RE Syllabus](#)", (14 April), accessed 9 July 2012.

BBC. 2009. "[Pagan Police to Get Solace Leave](#)". (16 July), accessed 17 August 2012.

7.3 ספרות ביקורתית על התנועה בארץ ובעולם

לא ידוע על ספרות ביקורתית (לא אקדמית) על התנועה בארץ או בעולם, למעט פמפלטים וספרים הנכתבים ע"י ארגונים נוצרים אוונגליסטיים למיניהם.

ביבליוגרפיה וספרות מחקרית בארץ ובעולם

- Feraro, Shai. 2014. "Two Steps Forward, One Step Back: The Shaping of a Community-Building Discourse among Israeli Pagans, 1998-2012." *Israel Studies Review*. 29(2): 57-77
- Korvet, Rinat. 2008. "Cyber-Paganism: Internet Usage Patterns among Israeli Neo-Pagan Believers." M.A. Thesis, Bar-Ilan University.
- Salinas Mizrahi, Orly. 2010. "Wicca: A Study in the Process of Identity Formation and Belief Alteration within the Context of Religion." M.A. Thesis, Hebrew University of Jerusalem.
- Adler, Margot. [1979] 2006. *Drawing Down the Moon: Witches, Druids, Goddess Worshipers, and Other Pagans in America Today*. New York: The Viking Press.
- Barner-Barry, Carol. 2005. *Contemporary Paganism: Minority Religions in a Majoritarian America*. New York: Palgrave Macmillan.
- Clifton, Chas S. 2006. *Her Hidden Children: The Rise of Wicca and Paganism in America*. Lanham: AltaMira.
- Davy, Barbara Jane. 2007. *Introduction to Pagan Studies*. Lanham: AltaMira Press.
- Hutton, Ronald. 1999. *Triumph of the Moon*. Oxford: Oxford University Press.
- Pike, Sarah M. 2001. *Earthly Bodies, Magical Selves: Contemporary Pagans and the Search for Community*. Berkeley: University of California Press.
- Rountree, Kathryn. 2004. *Embracing the Witch and the Goddess: Feminist Ritual-Makers in New Zealand*. London: Routledge.
- Salomonsen, Jone. 2012. *Enchanted Feminism: The Reclaiming Witches of San Francisco*. Routledge: London.

הכינו את הדו"ח: ד"ר רחל ורצברגר, שי פרר

תאריך עדכון אחרון: 4.12.16